

Elnöki megnyitó

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1941. évi januárius 11-én tartott rendes közgyűlésén.

Tisztelt Közgyűlés!

Kezdhetném-e mással mai megnyitómat, mint annak a nagy veszteségnek fájdalmas hangoztatásával, mely Társaságunkat, s vele a magyar tudományos életet elnökünknek, Pintér Jenőnek halálával érte.

Eppen negyven esztendeje annak, hogy a 20 éves Pintér Jenő, elhivatottsága ösztönző érzésében, hozzáfogott irodalomtörténetének első kidolgozásához, s az azóta haláláig eltelt négy évtized alatt — sok minden egyéb feladatának ellátása mellett — állandóan folytatta irodalomtörténetirői munkásságát, újabb és újabb kiadásokban folyton bővítve és tökéletesítve művét, mígnem a teljes rendszerezés kilenc hatalmas kötetben vált egységessé, hét kötet már megjelen-
vén nyomtatásban, kettő pedig még írásban várván a nyilvánosságra hozatalt.

Pintér Jenő, a tudós, valóban fejedelmileg élt, pazar bőkezűséggel szórván szellemi kincseit, s nem koldusmódon halt meg, olyan gazdag hagyaték maradván utána a még kiadatlan kötetekben, melyekben mindenképen annyira mozgalmas századunk első évtizedeinek irodalmi életét, törekvéseit, fejlődését, változatait tárgyalja. Szinte állandóan dandárja volt a Pintér munkájának, és bátran vallhatta azt a felfogást, amit Spencer Herbert mond önéletrajzában, papnagybátyjáról szólva: az élet a munka kedvéért van.

Mikor Pintér 1907-ben a Magyar Tudományos Akadémia Semsey-pályázatára benyújtotta műve első részének kéziratát, az előszóban nyomatékosan hangoztatta, hogy nem elégedett meg az írók pályafutásának rajzával és az írói alkotások értékelésével, hanem a rájuk vonatkozó irodalmat is teljesen átkutatta. Micsoda óriási elfoglaltságot jelentett ez már kezdetén a pályának, melynek hőse a szerény vidéki tanár volt, a tudomány egyszerű közkatónája, ki azonban tarsolyában ott hordta a marsall-botot, mellyel később egy egész nemzedék hadseregét vezette.

S mikor ez a folyton fölfelé ívelő pálya a zenithez közeledett: 1930-ban *Tudományos rendszerezés* alcímmel megjelent a véglegessé vált nagy műnek, a *Magyar irodalomtörténetnek* első kötete. Az előszóban rövid szavakban irányelveit és egész rendszerét kifejezhette a jeles elődök méltó utódként ünnepeelt szerző: hogy az írók tanulmányozásában aloposságra, a szakirodalom összegyűjtésében teljességre, s a széptani és történeti méltatásban tárgyilagosságra törekedett. Mindenki érezhette és tudhatta, hogy Toldy Ferenc alapvető vázlata után, mely első rendszeres irodalomtörténetünk, de ha alapvető is, még mindig csak első lépésnek nevezhető, — és Beöthy Zsolt irodalomtörténete után, mely-

től a tudományos érték nem tagadható ugyan meg, de mely mégis csak iskolai kézikönyvnek számít — Pintér Jenő valóban „hézgapótló feladat megoldására“ vállalkozott.

Pintér Jenő a német földről a pozitívizmus ellenhatásaként kiindult újabb szellemtörténeti mozgalom embereivel szemben mindig a régi pozitivisták irány hűséges követője volt. Tárgyalásaiban erős meggyőződéssel és megokolt józan-sággal tényeket kutatót, azokra támaszkodott és hivatkozott, de azért ő is mögéje nézett az eseményeknek, kutatva nemcsak a kölcsönhatásokat, hanem az irodalomban megnyilatkozó szellemet is. Pozitivisták történetelméletében sem volt hát maradi tudós, s rendszerezése során kitűnően tudta jellemezni nemcsak az egyéniségeket, hanem az őket vezető és korukat mozgató szellemi áramlatokat is, hajójával nem a sekélyesben evickélve, hanem a tudomány mély vizein evezve. Róla is elmondhatjuk, amit ő mond Irodalomtörténetében a nagy tudós Szilády Áronról, a régi magyar költészetnek erről az élesszemű és biztos ítéletű búváráról, hogy „az adatszertőség megbecsülése nem ölte ki belőle a nagy összefüggésekre ügyelő szellemet“.

Az a munka, amit Pintér több mint egy emberöltőre terjedő idő alatt így végzett, a legáldásosabb tudományos tevékenységnek mondható. Elődje az elnöki székben, felejthetetlen barátunk és vezérünk, Négyesy László nem léha szóvirággal dobálózott, mikor egy ünnepi alkalommal — még a nagy rendszerezés megjelenté előtt — már a kétkötetes irodalomtörténetéről mondotta, hogy azzal Pintér a maga szobra alá talapzatot állított.

A talapzat azóta magasodott és megszilárdult, s immár áll rajta — nem mások által kőből vagy bronzból formálva, hanem márványnál és ércnél marandóbban, négy évtizedes, sikeresen megfutott pályájának műveiből saját maga által alkotottan, az a szellemi szobor, mely nemzeti tudományosságunk égboltozatán álló csillagként vet fényt nem csupán korunkra, hanem a késő századokra is.

Pintér Jenő megdicsőült alakja igazán éltető eszmévé finomult, s aki ma irodalomtörténetírással foglalkozik, vagy ezután foglalkozni fog: annak úgyszólván napról-napra használnia kell Pintérnek szinte fogalomná vált hatalmas irodalomtörténetét, a *Tudományos rendszerezést*. Hiszen bármilyen tudományos rendszer szerint dolgozó irodalomtörténész még az olyan lexikális, de derekas művet sem nélkülözheti, mint amilyen a mi érdemes bibliográfusunknak, a legöregebb Szinnyeiinek most megújításra és kibővítésre kerülő hatalmas munkája, a *Magyar Írók*. Mert — s ezt el kell ismernünk a nem pozitivistáknak is, ha csak nem járnak történetelméletüknek délibábos szélsőségeiben — adatok nélkül nem lehet történetet írni, sem politikait vagy gazdaságait, sem a művészeteknek vagy az irodalomnak történetét. Természetesen az egyoldalúságtól tartózkodnia kell a pozitivistának is, mint ahogy nem esett annak hibájába Pintér Jenő, akinek könyvei nem eszközök csupán, magasrendű célnak megközelítésére, hanem amelyek elérik magát a fenséges célt: a nemzeti szellem több évszázados fejlődésének feltárását és megismertetését. Ő nemcsak elmondja, hanem meg is magyarázza a tényeket. Nemcsak azt jegyzi föl, hogy mi történt, hanem azt is megérteti, hogy miért és hogyan történt valami. Hogy micsoda lelki folyamatnak terméke az irodalmi mű — s micsoda lélek sugárzik az irodalmi műből.

Ha Pintér Jenőt, az irodalomtörténészt hozzámérjük nagy elődeihez, pályájának fénye nem vész homályba, munkássága nem veszít értékben. A do-

log természetéből következik, hogy fellépése nem lehetett olyan korszakos, mint volt a rendszeres történetírás terén elődök nélkül megjelent *Toldy* — de viszont Pintér prózája egyénibb, nyelve sokkal színesebb, stílusa sokkal magyarosabb, baráti elfogultságot sem lehet szemére vetni, míg ettől Toldy nem volt ment. *Gyulai* rendszeres irodalomtörténetet nem írt ugyan, de azért mégis nemcsak a legnagyobb kritikus volt, hanem a legkiválóbb irodalomtörténésznek mondható, nem csupán nagyobb munkái: *Katonája* és *Vörösmartyja*, bírálati, emlékbeszédei, elnöki megnyitói és egyetemi előadásai nyomán, hanem általában egész tevékenysége, mondhatni szellemi alkata és egyénisége folytán, s így, mint utód és tanítvány, Pintér összehozható Gyulaival, ki neki a szépség és tökéletesség tekintetében mindmáig felül nem mult prózai stílusban mestere volt, de kitől különbözik a szubjektivitásban, ami Gyulainál nagyon erősen érvényesült. bár jellegzetes rokon- és ellenszenvi meggyőződésből és elvekből folytak. *Beöthy* irodalomtörténetével szemben Pintéré — már csak anyagának sokkal gazdagabb voltánál fogva is haladást jelent, míg stílje, ha finom és kifejező is. kevésbé retorikus, nincsenek benne olyan, szinte az irodalmi közbeszédbe átment jellemző mondatok, ismeretes fordulatok.

De Pintér Jenő munkásságának értékelésénél, irodalomtörténetírói jelentősége mellett, a mi Társaságunkban külön is, közvetlenül is meg kell emlékeznünk arról a tevékenységéről, amely Társaságunk történetével szorosan kapcsolatos.

Immár több mint harminc éve annak, hogy Pintér Jenő — Horváth Jánossal és boldogult Baros Gyulával együtt — elhatározta, hogy nemesen zendülő kürtszóval egy táborba hívja a magyar irodalomtörténet művelőit, s a rá következő esztendőben, a már kibővített előkészítő bizottság egy Magyar Irodalomtörténeti Társaság megalapítása érdekében kibocsátotta a lelkes felhívást, erősen hangsúlyozva benne, hogy „szellemi életünk minden ágában a történeti folytonosság tudatának ébrentartása s erősítése“ a legsürgősebb feladatnak mondható. Az előkészítő munkában oroszánrésze volt Pintér Jenőnek. Ő volt az, aki az alapító közgyűlésen az alapszabály-tervezetet ismertette, az alakuló közgyűlés pedig őt választotta a Társaság folyóiratának szerkesztőjévé. Huszonegy éven át látta el az így vállalt feladatot — hogy milyen nagy buzgalommal és fényes sikerrel: mindnyájan tudjuk. Jól jellemezte őt, mint szerkesztőt, utóda, Baros Gyula, mikor a szerkesztő-változást folyóiratunk hasábjain bejelentvén, ezt mondta: „Noha már az 1912. évi első füzet is jól átgondolt céltudatossággal indult útnak, s nem egyszerű levezetője óhajtott lenni szaktudományunk túltermelésének: később, szinte minden évfolyamban fölfedezhető a szervező és irányító elme egy-egy tartalmi vagy formai gazdagodást jelentő újítása.“

A szerkesztői asztaltól megvált Pintér Jenőt az egyhangú bizalom az elnöki székbe ültette. Éreztük, hogy ez a hely senkit sem illethet meg jobban, mint őt, irodalomtörténetírásunk vezéralakját.

Elnökségének nyolcadik évében — bár rövidebb-hosszabb betegeskedések után — de mégis úgyszólván váratlanul, *gonosz hamarsággal* tört reá Mors Imperator, és a pihenni sohasem tudó, nem is akaró kézből kiütötte az író-tollat. Azt a tollat, amelyet mindig nagy tudással és tiszta meggyőződéssel forgatván, annyi győzelemnek részesévé lett a művelődés szent harcában az érdemes bajnok. E győzelmek közt ott van a Magyar Tudományos Akadémia

elismerése, mikor őt tagjává választotta, s mikor irodalomtörténetéért a nagy díjat — a tudományos munkásság legszebb koszorúját — nyújtotta neki. A győzelmek között ott sorakozik a ritka szép kitüntetés: a Ferenc József Tudományegyetemen a rendes tanári cím, — ott a Tisza István Tudományegyetemen a tiszteletbeli doktorság, és a Székesfőváros Kazinczy-érme. De nagy győzelmet jelent az a nyelvvédő mozgalom is, mit boldogult elnökünk az iskolákban indított, s mit az élet számára készült nyelvvédő könyveivel tett nevezetessé és hálára kötelezővé. S győzelmesen vitézkedett Pintér pedagógiai téren is, született érzék és szerzett tapasztalat segítvén őt ezirányú tevékenységében.

Végezetül — de világért sem utolsó sorban — hadd idézzem magunk elé töredékes szavakban, Pintér Jenőnek, az embernek, a jó barátnak alakját, Férfitű fényes erények tették érdekessé és értékessé az ő nem közönséges egyéniségét. Elveihez, elgondolásaihoz mindig szilárdan ragaszkodott, — de ha megfélemlíteni nem lehetett is őt, érvekkel meg lehetett győzni. Mert bölcs volt, de nem elbizakodott. Erős volt, de nem erőszakos. Nyugodt, de minden szépért lelkesedő kedély. Szenvedélyesen kereste és hirdette az igazságot. Amit annak hitt, azt lankadatlanul védelmezte — a más meggyőződését azonban tiszteletben tartotta. Bármennyire elfáradhatott a munkában, de bele nem fáradt soha.

S mindenkéfélt — és e megállapításhoz tanúul hívok mindenkit, aki csak őt barátjának nevezte: igazán szerető, rendületlenül ragaszkodó, törhetetlen hűségű jó barát volt. S a szeretetlenség mai szomorú világában, a gyűlölködésnek szinte az egész földet elöntő szennyes áradatában, az ő szeretete barátai iránt a világitótorony fényességével, a haboktól verdesett szirt biztonságával állott, biztatóan és megdönthetetlenül. Sohasem felejthetjük jóságát, amellyel barátaihoz közeledett, s mellettük jóban-rosszban kitartott, mint ahogy ő sem feledkezett meg soha azokról az érzésekről, amelyek szíveinkből — ha néha talán csak apró fénycsíkokként — valaha is feléje áradtak.

Boldogult vezérünknek egyik, igazán nemes szívből fakadt kegyeletes intézkedése volt, hogy nemzetünk nagy halottjai sírjainak gondozását a nemzeti jövőndő hordozóira, a középiskolai ifjúságra bízta. Halálával új sírdomb emelkedett a temetőben. Az ő keze alatt nevelkedett, s az ő emléket hűségesen őrizni hivatott ifjúság: Pintér Jenő „sírját fölkeresve — hantot föléje nyesve, virággal“ fogja bizonyára hinteni időtlen-időkön át, s emlékének soha ki nem hűnyő fényénél a nagy nemzeti munka új meg új szövetségét fogja gyujtani.

Az együttérzés őszinte melegével és mély hódolattal üdvözlöm e helyről elhunyt barátunk jelenlévő özvegyét, életének végig hűséges társát, a legmélyebb gyász hordozóját. S Pintér Jenő elmúlhatatlan érdemeit és fájdalunk nagyságát s őszinteségét hangoztatva, s a dicsőség babérválával és a gyász ciprusával övezve szellemalakját és emlékeztét, gyásznak jeléül egy percnyi néma felállásra kérom a jelenlévőket — s ezzel a Magyar Irodalomtörténeti Társaság mai közgyűlését megnyitom.

Szász Károly